

Академик РАДОМИР В. ИВАНОВИЋ

ШИРИНА НАУЧНИХ ИНТЕРЕСОВАЊА (историјски и историјскокњижевни метод Јевта М. Миловића)

"Нема ничег апсолутно мртвог:
сваки смисао имаће, 'у бескрају време-
на' свој празник поновног рођења".

М. М. Бахтин

Мислиоце и ствараоце који су испољавали широк круг интелектуалног или креативног интересовања стари Грци називали су полихисторицима или полиграфима. Захваљујући вишеструким даровима, инвентивном коришћењу скупова научног и наративног знања, као и способности предвиђања развојних путева наука и умјетности, које су и сами унапређивали, они су својом полихисторијом или полиграфијом удовољавали потребама времена, као и потребама сопственог стваралачког нагона. На тај начин су испуњавали хоризонт очекивања и задовољавали све наглашенију радозналост најширег круга корисника. Наше вријеме, обиљежено дисперзијом и све ужом специјализацијом научних дисциплина и умјетничких врста, у знатној мјери је умањило могућност универзалног испољавања многоструких способности и даровитости, али је, на срећу, није сасвим укинуло, тако да полихисторици и полиграфи и данас слове као приврженици интегралног погледа на свијет умјесто парцијалног, којим је интегрална слика разбијена на низове међусобно невезаних појединости (она је, како би рекли филозофи, састављена од "фрагмената који се сударају").

Као поткрепа изреченом мишљењу може да послужи цјелокупно дјело полихисторика Јевта М. Миловића (1908-1991) који се током готово шест деценија (1934-1991) неуморно бавио релативно великим бројем културноисторијских дисциплина. Као што је познато уском слоју зналаца, ради се о научнику широких научних интересовања и

особеног научног профила који је дипломирао из германистике, југословенске књижевности с теоријом књижевности, историје Југославије, латинског језика и римске књижевности (у Београду, 1937), потом је дипломирао и на Филозофском факултету у Берлину и докторирао из германистике, славистике и историје Русије, одбранивши докторску дисертацију *Goethe, seine Zeitgenossen und die serbokroatische Volkspoesie* и објавивши је у Лајпцигу 1941. године.¹ Најшире посматрано, четири су обухватне области биле предмет Миловићевог научног интересовања, испољаваног истовремено или наизмјенично: историја, германистика, славистика и компаративистика.

Као историчар Миловић се афирмисао откривањем енормно великог броја архивских докумената и грађе по нашим и страним архивима (Цетиње, Котор, Задар, Загреб, Београд, односно Вајмар, Трст, Беч, Берлин, Петроград, Москва) којима су видно обогаћена научна сазнања о историји Црне Горе, посебно у XVIII и XIX вијеку (вријеме Петра I Петровића Његоша, Петра II Петровића Његоша и Данила Петровића Његоша). У нашој историографији и историји културе Миловићев научни допринос издваја се обиљем открића и њиховом научном елаборацијом, што је највидније показано књигама: *Мемоари кайџера Фридриха Орешковића из 1838. године*. (Цетиње, 1949), *Петар II Петровић Његош: Грађа 1830-1851. Књига 4 (1845-1847)*, Титоград, 1986, *Петар II Петровић Његош: Грађа 1830-1851. Књига 5 (1848-1849)*, Титоград, 1987, *Петар I Петровић Његош: Писма и дружи докуменџи. Књ. 1 (1780-1820)*, Титоград, 1987, *Петар I Петровић Његош: Писма и дружи докуменџи. Књ. 2 (1821-1830)*, Титоград, 1988, *Петар II Петровић Његош: Грађа 1830-1851. Књига 6 (1850-1851)*, Титоград, 1990. и *Историјско-географски атлас Црне Горе: XVI-XX вијек* (Никшић, 1990. и 1993), које садрже 4.371 страницу. Осим тога, Миловићева заоставштина износи десетину томова, мање или више припремљених за штампу (хронолошки и тематски класификованих). Укупни научни допринос не може се оцијенити без објављивања те заоставштине.²

¹ Најпотпуније биографске и библиографске податке пружа споменица *Јевђо М. Миловић (1908-1991)*, коју је издала Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 1994, стр. 64, у оквиру едиције "Споменице преминулим члановима Академије" св. 15. Посебну пажњу заслужују прилози Чеда Вуковића (о Миловићевој биографији, стр. 11-15) и Марије Аџић (видјети Библиографију стр. 17-50, која садржи преко три стотине библиографских јединица).

² Прву књигу објавио је Историјски институт НР Црне Горе (стр. 78); другу Историјски институт СР Црне Горе, НИО "Универзитетска ријеч" и Архив Црне Горе (стр. 722); трећу Историјски институт СР Црне Горе и НИО "Универзитетска ријеч" и Архив Црне Горе (стр. 554 плус 500 страница факсимила); пету Историјски институт СР Црне Горе, НИО "Универзитетска ријеч" и Архив Црне Горе (стр. 921); шесту НИО "Универзитетска ријеч", Историјски институт СР Црне Горе и "Медитеран" (стр. 615) и седму НИО "Универзитетска ријеч" (стр. 180).

Заједничка судбина полихисторика и компаративиста огледа се у томе што су, због ширине интересовања и суме знања којом су овладали, више декларативно признати него егзактно оцијењени. За мериторну оцјену потребна су интердисциплинарна истраживања (институционална или индивидуална). То се у извјесној мјери односи и на Миловићеве прилоге из германистике, с обзиром на то да се он истовремено бави трима областима: германистиком, у ужем смислу, славистиком, у ужем смислу, и фолклористиком, у ширем смислу. Још на сâмом почетку стручног и научног рада Миловић је, под утицајем својих научних узора у германистици и славистици, јер он у највећој могућој мјери поштује закон филијације, изабрао она "поља духа" (теме и проблеме) која су од посебног значаја у проучавању националне и наднационалне књижевности, односно њихових контактних веза, поља која никада не могу бити довољно проучена ("без остатка").

Још као студент Миловић је објавио расправу *Велики утицај Гетеов на Његоша* (Београд, 1934), затим четири запажене књиге на њемачком језику - *Übertragungen slavischer Volkslieder aus Goethes Briefnachlass* (Лајпциг, 1939), за коју познати југословенски германист Миљан Мојашевић, у књизи *Јакоб Грим и српска народна књижевност* (*Књижевноисторијске и његоволошке основе*), Београд, 1983, с правом тврди да се истиче поузданошћу података, тачношћу интерпретације и обиљем малопознатих или непознатих докумената, као и цјеловитошћу приказа, будући да је аутор пронађену заоставштину објављивао *in extenso* (узмимо за примјер Гетеову заоставштину, коју је он помно проучио и о којој је писао не само у наведеним књигама него и у другим студијама, огледима и чланцима).

Поузданост суда, обиље и цјеловитост података карактерише и остале Миловићеве књиге објављене на њемачком језику: *Deutsche Elemente in Jovan Jovanovičs Dichtung. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Geistesinflusses auf die serbische Literatur, 1. Teil* (Минхен, 1940), већ спомињана *Goethe, seine Zeitgenossen und die serbokroatische Volkspoesie* (Лајпциг, 1941) и *Talvjs erste Übertragungen für Goethe und ihre Briefe an Kopitar* (Лајпциг, 1941), у којој је, поновно, посебну пажњу посветио писмима као аутентичном извору података. Првом периоду Миловићевог германистичког рада припада и невелика брошура *Das Echo der serbischen Volkspoesie in der deutschen Literatur* (Берлин, 1941), у којој сумира сопствена сазнања о овој занимливој проблематици, којој је, у самосталним издањима, посвећена 751 штампана страница.³

³ Књигу о Гетеовом утицају на Његоша издао је Светислав Б. Цвијановић (стр. 112). Она је награђена као светосавски темат, а предговор је написала Ксенија Атанасијевић. *Преводе словенских народних њјесама из Гетеове заоставшћине (прејиска)* издао је Макс Фасмер, стр. XXXI+93 (Kraus Reprint 1968); *Њемачке елементије у*

Хронолошки посматрано, у оквирима германистике и југослави- стике, велики значај у Миловићевом истраживачком опусу добија ро- довски и жанровски разноврсно дјело Јована Јовановића Змаја (1833- 1904). Подједнаку пажњу аналитичар је посветио дотицајима Змајевог поезије са њемачком (Лесингом, Хердером, Гетеом, Келером, Хајнеом, Боденштатом, Гласбренером, на кога се Змај у "Јутутунској јухаха" лажно позвао, и другим), затим преводима и посрбама њемачких писа- ца од XIII до XIX вијека (Лесинга, Хердера, Гетеа, Хајнеа, Бернеа, Уланда и читавог низа других), као и преводима Змајевог поезије на њемачки језик (преводиоци су: Милан Савић, Светозар Манојловић, Божидар Шаић, Милена Миладиновић, Рода Рода, Камила Луцерна и Катарина Јовановић), чији су преводи објављени у: "Agramer Zeitung", "Agramer Tagblatt", "Parlamentär", "Aus fremden Zungen", "Belgrader Nach- richten", "Prager Presse" и другим. Миловићево интересовање за Змаја почело је давне 1937. године, када је објавио први рад ове провенијен- ције - "Zmaj Jovan Jovanović und die deutsche Literatur. Vorläufige Mittei- lung aus einem Vortrag, gehalten am Slavistebund an der Univerzität Ber- lin" (у часопису "Zeitschrift für slavische Philologie", XIV/1937, 1-2, pp. 60- 63, који је у Лајпцигу уређивао Макс Фасмер), па до посљедњег, двадесет и другог прилога - "Неки Змајеви препјевци с њемачког" (у зборнику радова *Михаилу Лалићу у њочаси*, Подгорица, 1984), у коме расправља детаљно о Змајевим препјевима пјесника Виктора Блитгена и Јулија Штурма и у коме је истовремено показао сопствени однос према теор- ији превођења.

Сви прилози о Змају, као и његови преводи са мађарског, од 1855. до 1896. године (Шандора Петефија, Јаноша Арања, Имре Мадача, Мавра Јокаија, Коломана Тота, Михаила Витковића), затим са руског (Пушкина, Љермонтова, Њекрасова, Полонског, Доброљубова, Мина- јева), као и преводе са других језика (Јана Неруде, Франца Прешерна, Виктора Игоа, Пјер-Жана Беранжеа, Сили Придома, Виљема Шекспи- ра, Тенисона, Хафиса, Хаима, Јахје и многих других) писаца из пер-

Ћеснишићу Јована Јовановића Змаја. Прилози историји њемачког духовног утицаја на српску књижевност (Први дио) издали су К. Knoll-F. Machatschek-F. Valjavec (155 р.); докторску дисертацију *Гејте, његови савременици и српскохрватска народна поезија* издао је такође М. Фасмер, стр. X+230 (Kraus Reprint 1968). Она представља наставак расправе започете у дисертацији Милана Ђурчина *Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur* (Српске народне пјесме у њемачкој књижевности), Лајпциг, 1905; *Талфјине прве преводе за Гејтеа и њена писма Којићу* издао је М. Фасмер, стр. XXXIX+104 (Kraus Reprint 1968); брошуру *Одјек српске народне поезије у њемачкој књижевности* издао је сам аутор (стр. 16).

Мојашевићеву књигу о Јакову Гриму и српској народној књижевности објавила је Српска академија наука и уметности, Одељење за језик и књижевност, Посебна издања, књ. 34, стр. 562.

сијске, турске, енглеске и америчке књижевности), - сабрао је и објавио Миловић у не сасвим адекватно насловљеној књизи *Јован Јовановић Змај и њемачка књижевност* (Никшић, 1986)⁴, састављеној од 42 прилога, неуједначеног обима и значаја. У њој је показао и неке од карактеристика теоретичара књижевности и књижевног критичара, мада се теоријом књижевности бавио само онолико колико му је било потребно да би се оријентисао у версолошкој и генолошкој расправи.

У "Предговору" књизи о Змају и њемачкој књижевности познати германист Страхиња К. Костић је записао:

"За немачким изворима Змајевих препева и превода трагано је и до сада, и они су упоређивани са оригиналима. Али, најдуже, најупорније и најуспешније је за њима трагао проф. др Јевто Миловић, аутор ове књиге. Готово пет деценија он се бави питањима која овде обрађује; резултате својих истраживања он је последњих деценија саопштавао у низу својих запажених радова објављиваних у бројним нашим и немачким публикацијама. Он је упорно листао по немачким књижевним часописима и другим публикацијама у којима је Змај налазио своје изворе, што је сâм по себи био тежак и приметан посао, поготово што наш песник није увек наводио име немачког писца кога преводи или адаптира. Ништа мање приметан посао није било ни трагање за немачким оригиналима у сабраним или потпуним делима писаца немачке језичке територије до којих ни у већим библиотекама није увек било једноставно доћи. Тешкоће се у знатној мери повећавају ако је требало установљавати извор неког препева који прелази у прераду оригинала, што код Змаја није редак случај" (стр. 10).

Да се ради о "тешком и приметном послу" довољно је споменути да се само у Змајевој одредници - "по Милеру", ради о сто и пет писаца са овим презименом (Müller), не рачунајући веома сродна презимена (Miller i Mühler), о чему речито свједочи *Deutsches Literaturlexikon* (издат у Берну, 1953). Повољна мишљења о Миловићевом бављењу германистиком саопштио је и Томислав Бекић у прилогу "Јевто М. Миловић (1908-1991)", објављеном у часопису "Зборник Матице српске за књижевност и језик", књ. 39, 1991, стр. 183-185), као и у реферату припремљеном за научни скуп "Живот и дјело Јевта М. Миловића",

⁴ Књигу је издала НИО "Универзитетска ријеч" (стр. 386). Највећи дио прилога (32 од укупно 42) посвећен је паралелама Змаја са неким од европских pjesника (у највећој мјери њемачким). О интересовању наше и стране науке за Змаја, његову личност и дјело, особито када су у питању контактне везе, илустративно свједочи "Предговор" Страхиње К. Костића (стр. 5-10). Занимљиво је то што готово ниједна Миловићева књига није снабђена "Биљешком о писцу", што бесумње свједочи о ауторовој, већ пословичној скромности.

одржаном почетком јула 1995. године у Подгорици (у организацији Црногорске академије наука и умјетности, Одјељења умјетности).^{4а}

У југословенској науци о књижевности највише ријечи је било о Миловићевом доприносу југославистици (у првом реду србистици и кротистици, а у другом словенистици и македонистици, будући да је несразmjера између прве и друге двије области више него евидентна). У том контексту посматрано, Миловић се убраја у ред историчара, историчара културе и историчара књижевности који су у највећој могућој мјери допринијели проучавању црногорске историје, културе, науке и умјетности (заједно са Лазаром Томановићем, Душаном Вуксаном, Данилом Вушовићем, Петром Шобајићем, Ристом Драгићевићем, Радосавом Бошковићем, Михаилом Стевановићем и другима). Када је у питању његошологија, поуздано се може тврдити да Миловић припада водећем реду његошолога у овом вијеку, с обзиром на то да је из ове области објавио девет књига и више од стотину расправа, студија, огледа, чланака, осврта и приказа о дјелу овог ненадмашног писца, чијем је животу и дјелу посветио највећи дио сопственог живота.

Прва књига из његошологије - *Велики утицај Гетеов на Њеџоша* (Београд, 1934), као што се види по наслову, компаративистичке је провенијенције. У њој аутор расправља о међусобним дотицајима, подстицајима и утицајима два велика ствараоца, који су својим дјелом обиљежили епоху којој су припадали. Његошологији, у ужем контексту посматрано, припадају и неке од студија и огледа у којима је дошло до интерферирања појединих области и њихових дисциплина. Они бацају бочну свјетлост на основни предмет проучавања. Такав је случај са Миловићевим проучавањима дјела и свједочанстава мемоариста, писца и путописаца (Фридриха Орешковића, Хајнриха Штиглица, Вилхелма Ебела, Ј. Гарднера Вилкинсона, Јохана Георга Кола, Јегора Ковалењског, Едуарда Грија), Владичиних гостију (И. И. Срезњевског, Е.Л. Митфорда, Пиетра Л. Ђенеринија), као осталих путника и намјерника који су оставили занимљива свједочанства о Црној Гори Њеџошева времена и њему сáмом. Свим тим, понекад диспаратним и значењски неуједначеним прилозима аутор успијева да на занимљив

^{4а} У цитираном некрологу Бекић између осталог пише: "Јер, Јевто Миловић је био пре свега германиста, те је своју универзитетску каријеру и остварио као германиста, истакавши се својим радовима као један од најплоднијих истраживача у подручју истраживања југословенско-немачких културних и књижевних веза и односа" (стр. 183).

За научни скуп о Миловићу Т. Бекић је припремио реферат "Место Јевта М. Миловића у развоју домаће германистике". Током рада на овом реферату много корисних информација пружио нам је колега Бекић, на чему му најсрдачније захваљујемо.

начин рестаурира Његошево вријеме у црногорском, јужнословенском и европском контексту, да писца и његово дјело ситуира у контекст глобалних идеја времена (класицизма, предромантизма и романтизма), при чему посебно мјесто даје "духу Епохе" (Geist der Epoche) и хегеловски схваћеном "духу Завичајности" (der Geist der Heimath-lichkeit).

Изванредно познавање Његошевог времена, пишчеве личности и дјела, као и црногорске историје примјерено је Миловић демонстрирао илустрованом монографијом *Њеџош у слици и ријечи* (Титоград, 1974), која је убрзо преведена на словеначки језик (као *Petar II Petrović-Njegoš v svojem času in prostoru*, Љубљана, 1978)⁵. Мада постоји обиље књига и прилога о Његошу, објављених на много језика (у овом часу има преко 160 самосталних издања и на хиљаде расправа, студија, огледа), Миловићева књига импонује сувереним познавањем не само глобалних идеја времена него и најситнијих детаља, прецизношћу којом се презентује његов аналитички метод и преданост мисији коју испуњава, уз завидну литерарност која чини позитивну карактеристику више. Истовремено својим судовима, мишљењима и запажањима, посебно када се ради о тешко доступним и од јавности скривеним чињеницама. Мозаични склоп детаља рађен је на основу европске традиције (на том принципу рађене су биографије Гетеа и Грима, на примјер), тако да је у великој мјери избјегнута монотонија и монохромија научног диспута, тако присутна у савременој науци о књижевности. У том смислу Миловићева монографија о Његошу може да послужи као доказ симбиозе знања и умјења.

Познату "архивску склоност", односно склоност ка археографији, показао је Миловић до сада најсистематичнијом археографском егзегезом првих 1528 сачуваних стихова *Горског вијенца* (аутографа) у књизи *Рукопис "Горског вијенца" Петра II Петровића Њеџоша* (Титоград, 1982). При томе је аутор користио и аутограф "Посвете праху оца Србије" као и издање из 1847. године, које је објављено под Његошевим надзором. Све вриједности Миловићевог аналитичког поступка могу се уочити при самосталном проучавању ове књиге, али и при поређењу са другим, сличним археографским подухватима (као што је књига Живка Брковића *Судбина рукописа "Горског вијенца"*, Беч, 1987).⁶ У својој књизи Миловић исказује сву суму знања, све предиспозиције и

⁵ Миловићеву илустровану монографију на српскохрватском језику издао је "Графички завод" (стр. 272), а на словеначком Државна založba Словеније (стр. 238), у преводу Мелите Ракочевић - Петрић и Милана Ракочевића.

⁶ Миловићеву књигу издала је Црногорска академија наука и умјетности (стр. 183 плус XXXIII стр. факсимила), а Брковићеву београдска Књижевна заједница "Ново дело" (стр. 272). Књига је штампана у Јерменском мекхитаристичком манастиру.

све могућности које му пружа текстолошки заснована анализа. При томе је не мали број страница књиге полемички интониран, што свједочи о аналитичаревој дубокој увјерености у саопштене судове и мишљења. Као ријетко када у другим приликама, аутор књиге је омогућио поетолозима, теоретичарима и естетичарима да продру у мало познате регионе Његошеве психологије и филозофије стварања, у његову стваралачку радионицу, при чему посебно мјесто добија етимологија, коју је као научну дисциплину засновао још Јакоб Грим (према тврђењу Вилхелма Шерера, који је о Гриму писао у два маха, 1865. и 1885. године).

Бројношћу, разноврсношћу и обиљем прилога о Његошу Миловић је надокнађивао недостатак синтетичке монографије. О том настојању он најприје свједочи књигом *Сџазе ка Њеџошу* (Никшић, 1983),⁷ у коју је уврстио све оне прилоге који се односе на опис, тумачење и разумевање родовски и жанровски разноврсног Његошевог књижевног опуса. У ужем одређењу, највише пажње посветио је спјеву *Горски вијенац* (1847), јер су многоврсна питања и проблеми везани за то дјело, и при спољашњем и при унутрашњем приступу, посебно уколико се узме у обзир пјесников однос према усменом народном стваралаштву и његови рефлексии у умјетничком дјелу (узмимо за примјер само утврђивање оригиналности Његошевих пјесама објављених у његовим првинама - *Пусџињаку цеџињском*, 1834 и *Лијеку јаросџи џурске*, 1834, као и рукопису *Глас каменџијака*, припремљеном 1833). Миловић даје драгоцен допринос утврђивању оригиналности, најчешће на основу нових сазнања и нових архивских истраживања. Неријетко он прибјегава схолијама и емендацијама, а расправља и о лакунама.

Уколико Миловићеву књигу *Сџазе ка Њеџошу* (Никшић, 1983) узмемо као могућност примјене унутрашњег приступа књижевности (само хипотетично, дабoме), тада се сасвим сигурно за књигу *Петар II Петровић Њеџош у свом времену* (Титоград, 1984)⁸ може тврдити да она илуструје спољашњи приступ. Њоме је освијетљен широко схваћен хронолошки контекст збивања (1830-1851), затим је илустрован низом аутентичних историјских докумената и грађе која у извјесној мјери надокнађује "празнине тумачења" херменеутичких или алтернативних критичких интерпретација. Као аутохтоном извору, посебну пажњу

⁷ Књигу је издала НИО "Универзитетска ријеч" (стр. 444 плус 183 стр. факсимила)

⁸ Књигу су заједнички издали Црногорска академија наука и умјетности и НИО "Универзитетска ријеч" (стр. 684, плус 80 стр. факсимила). На корицама књиге пише 1985, а на трећој стр. 1984. година. Видјети "Предговор" Чеда Вуковића "Научни приступ личности Петра II Петровића Њеџоша (стр. 9-10).

аналитичар је посветио пишневој кореспонденцији, рјешавајући читав низ енигми о личностима и догађајима који се у њој спомињу или се на њу односе. Претходно је он морао овладати постојећим знањем о Његошу, да би, потом, саопштио и релативно велики број нових чињеница и запажања.

Природан наставак двију анализираних књига представља и хетерогено компонована Миловићева књига *Сџудије, расџраве и чланци* (Књига 1), Никшић, 1989, састављена од 69 прилога, махом посвећених његошологији, али са битно проширеним проблемским пољем.⁹ Врсту аналитичаре радозналости у различитим фазама стваралаштва показују његови прилози објављивани и у периодици и у наведеној књизи на српскохрватском и њемачком језику, од којих бисмо овом приликом издвојили: "Утицај Јакова Грима на Гетеове саставе о српскохрватским народним пјесмама" (стр. 248-260), "Goethe und der Slowene Kopitar" (стр. 278-282), "Goethes Einfluss auf Branko Radičević" (стр. 327-331), "Јован Стерија Поповић и наше народне пословице" (стр. 340-346), "Рукопис, 'Амора на селу' од Војислава Илића" (стр. 360-384), "'Вече на шкољу' од Алексе Шантића" (стр. 384-390), "О поезији Радоње Вешовића" (стр. 472-484), једном од ријетких прилога посвећених тзв. "живој књижевности", којом се аналитичар, стекли смо утисак и вишекратно га провјерили, нерадо бавио, будући да је он по вокацији историчар књижевности, а не књижевни критичар.

Мада се ради о анализи у најкраћим цртама, неминовно је споменути још једну значајну област Миловићевог интересовања, која се битно разликује од досад споменутих. Ради се о психологији стварања у појединим врстама умјетности. Многи од објављених разговора са еминентним ствараоцима (књижевницима, сликарима, вајарима, композиторима и филмским редитељима) савременом читаоцу могу изгледати понекад наивно, будући да се њима, рекло би се, задовољава дечја радозналост како за релевантне тако и за ирелевантне околности у којима настаје поједино дјело - евидентно је да интервјуист изванредно познаје њихово дјело и критику о њему. Аутора двију књига ове провенијенције интересују све еманације стваралачког духа и све породичне и социјалне околности које утичу на процес стварања аутентичних дјела. Захваљујући правовременом биљежењу одговора веома репрезентативних југословенских умјетника, данас смо у стању да употпунимо наша

⁹ Ову обимну Миловићеву књигу такође је издала НИО "Универзитетска ријеч". Састављена је од два дијела - први је посвећен научним прилозима (стр. 488) а други ("Посебни додаток") факсимилима из приватне збирке Бранка Павићевића (стр. 450). И овој књизи есејистички интониран предговор - "Додирнути сваки лист" - написао је Чедо Вуковић (стр. 7-9).

сазнања о њиховој психологији и филозофији стварања, као и о егзистенцијалној филозофији.

О ширини Миловићевих интересовања свједоче књиге *Разговори са умјетницима (Прва књиџа)*, Београд, 1983, у којој су му саговорници Чедо Вуковић, Јаков Готовац, Владан Десница, Јанко Ђоновић, Радован Зоговић, Франо Кршинић, Михаило Лалић, Десанка Максимовић, Александар Пријић, Меша Селимовић, Војислав Станић, Ристо Стијовић, Лука Томановић и Добриша Цесарић, и *Умјетничка радионица* (Будва, 1990),¹⁰ у којој се као саговорници јављају: Чедо Вуковић, Душан Вукотић, Блаже Конески, Душан Костић, Стеван Лукетић и Олга Мештровић, са којом аутор води разговор о дјелу Ивана Мештровића. Осим доприноса психолошкој естетици, ови прилози су блиски аутору стога што у њима налази много елемената умјетникове биографије (грађе за "биографску критику"). Њега интересује и продукциони и рецептивни модел, при чему је први супраординиран другом. С обзиром на то да разговори обилују низовима аутопоетичких и метапоетичких коментара, који припадају експлицитној поезици, то је јасно што они представљају неопходни дио у конституисању основних премиса иманентне поезике њихових дјела, што смо имали прилике да потврдимо у сопственој аналитичкој пракси, пишући о поезици Ч. Вуковића, М. Лалића, Д. Костића, Р. Зоговића, Д. Максимовића, Д. Цесарића и Б. Конеског. Миловићеве разговори са умјетницима су вишестрано занимљива лектира за најшири круг реципијената, од стручњака до лаика.

2.

У претходном одјељку описали смо, у најкраћим цртама, Миловићево интересовање за одређен број културноисторијских и књижевнонаучних дисциплина. У овом одјељку позабавићемо се утврђивањем основних премиса његове методологије, будући да их аналитичар није битније мијењао током протеклих шест деценија. Имајући у виду чињеницу да се ради о врском историчару, историчару књижевности и компаративисти, природно је што ћемо се на почетку позабавити односом двију веома важних дисциплина духовних дјелатности - историје и

¹⁰ Прву књигу разговора објавило је Удружење за његовање револуционарних традиција и културно-историјског наслеђа "Вељко Влаховић" (стр. 478), а другу "Медитеран", са поднасловом "Разговори са умјетницима", те се она може сматрати другом књигом ове едиције. Прва садржи извод из рецензије Анта Франића "Трагање за тајнама процеса умјетничког стварања" (стр. 477-478), а друга уводну биљешку "Од издавача" (стр. 5).

О првој књизи писали смо у приказу "Разговори прије свега о стваралаштву", објављеном у титоградском листу "Побједа", год. XL, бр. 6518, 28. I 1984, стр. 11.

књижевности, као и односом историје и науке о књижевности.¹¹ Првим научним прилозима - чланком "Батрић Перовић по народном предању и народној пјесми" (1934) и књигом *Велики ујшцај Гејшеов на Њеџоша* (1934), који служе као индикатори будућег научног интересовања, Миловић се јавља на самом почетку кризе историзма и историје књижевности.

О односу према поменутој књизи свједоче три прилога Рене Велека - "Теорија књижевне историје" (1936), у којем тврди да постоји интеракција књижевне критике и историје књижевности, затим "Пад књижевне историје" (1973), у којем тврди да је интеракција престала да дјелује, и приказ књиге Клауса Улига (1982), у којем је обновљена аналитичарева вјера у органску везу двију наведених књижевнонаучних дисциплина. Велекова осцилација мишљења, између вјере и скепсе, представља добар путоказ у покушају одгонетања ове сложене проблематике (праћења историјата идеја). Више од три деценије оспоравани су историзам и могућност историје књижевности, када је у питању елаборација књижевних феномена (од "нове критике" до "семиолошке критике").

Тек након тога, крајем шездесетих година, почели су се јављати афирмативни прикази и захтјеви за преиначење "историје књижевности" у "књижевну историју", модерно засновану. Такви су прилози "Историја и дијалектика" Клод Леви-Строса (1966), "Историја књижевности као изазов науци о књижевности" (1967) и "Историја умјетности и општа историја" (1970) Ханса Роберта Јауса, "Поетика и историја" Жерара Женета (1969) и читав низ других, све до појаве двије књиге које су довеле до потпуне методолошке преоријентације. Ради се о књигама *Књижевност као систем (Оглед о теорији историје књижевности)* Клаудија Гиљена (код нас преведене 1982) и *Theorie der Literaturhistorie. Prinzipien und Paradigmen* Клауса Улига (1982), која је послужила као повод југословенским историчарима књижевности да се са незнатним закашњењем укључе у процесе обнове историзма и афирмације нове књижевнонаучне дисциплине - *теорије историје књижевности* (непосредно гледано, ради се о зборнику радова *Теорија историје књижевности - ошће прећосћавке*, 1986, а посредно о

¹¹ Овој теми посвећен је Научни скуп одржан у Нишкој Бањи, почетком октобра 1993, у организацији Српске академије наука и уметности и Филозофског факултета Универзитета у Нишу. У зборник радова са Скупа, уврштен је и наш прилог "О односу књижевности и историје (на примјеру Лалићевих романа)." Видјети такође и наш прилог "О научности науке о књижевности у контексту хуманистичких наука (могућности и перспективе)", објављен у зборнику радова *Моћућности и ћерсећиве развоја науке у Црној Гори* (Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 1993, стр. 249-266.

зборнику *Методолошка мисао о пресеку (Садашњи шренушац науке о књижевности, 1990)*.¹²

Посебну пажњу кризи историзма и историје књижевности посветили смо стога што се велики дио Миловићевог научног рада одвијао управо у вријеме најдубље кризе, што се аналитичар понаша као да криза уопште не постоји и што се, на основу таквог, глобалног опредјељења, може закључити како је он историјски метод усвојио као трајну и примјерену научну и методолошку парадигму, названу "историјска критика". Тај аналитички метод он је сматрао универзалним не само са становишта науке о књижевности него и много шире - са становишта историографије и историје културе. Код њега не постоји никаква сумња у сврховитост, смисленост и трајност посла којим се бави, као и ваљаности изабраног аналитичког модела. Он је дубоко убијеђен у дјелотворност откривања прошлости, и оног што је "прошло у прошлости" и онога што је "садашње у прошлости", како каже Т. С. Елиот. Такво Миловићево опредјељење је неспорно, јер по његовом мишљењу истраживања и открића морају претходити анализи и синтези. Тиме се он приближава мишљењима филолошке школе која је широко схваћену категорију *словесности* претпостављала ускосхваћеној категорији *белеџисџице*.¹³

Као научник који је, по сопственом признању, изабрао универзални метод, нарочито примјерен германо-славистичким и компаративистичким студијама, Миловић није теоријски расправљао о односу историје и историје књижевности, о историјату идеја, о периодизацији појединих епоха, о стилским формацијама и комплексима, као и о све разумејенијој методологији научног истраживања (науци о науци).

¹² Гиљенову књигу *Literature as System (Essays Towards the Theory of Literary History)* на српскохрватски је превео Тихомир Вучковић, а издао београдски "Нолит" 1982. године. За нашу анализу најважнији је Пети одјељак у коме аутор расправља о повезивању трију дисциплина науке о књижевности (историје, теорије и критике). Улигова књига издата је у Хајделбергу 1982. године (Carl Winter - Universitätsverlag).

Први зборник издала је Српска академија наука и уметности 1986. коме је као повод расправе послужила Улигова књига, а други Институт за књижевност и уметност, Београд, 1990. Из првог бисмо издвојили прилоге Миливоја Солара "Идеја повијести и повијест књижевности" (стр. 5-15) и Светозара Петровића "Нови и стари историзам у историји књижевности" (стр. 33-42), а из другог Предрага Палавестре "Савремене теорије у историографији књижевности" (стр. 327-354).

¹³ Однос филологије и историје, односно славистике и историје, подробно је објашњен у књигама Ватрослава Јагића *История славянской филологии* (Санкт Петербург, 1910) и М. Kudelke *О појети славистике. У ивој предств о jejim предметом i podstrate* - О појму славистике. Заснивање представа о њеном предмету и основама (Praha, 1984).

Преузевши од својих учитеља и узора, Богдана и Павла Поповића,¹⁴ читав низ методолошких поступака, које савремена наука о књижевности назива "историјском критиком", Миловић их није методолошки развијао и усавршавао, тако да се с правом може закључити како је од почетка до краја бављења научним радом припадао савременој верзији позитивизма коју историчари филозофије, попут Лешека Колаковског у књизи *Филозофија њоцијивизма*, називају "логичким позитивизмом".¹⁵

Општепознато је да позитивизам хипостазира научност ("позитивни научни дух", како каже Ристо Тумбић), јер позитивисти не признају "изваннаучне путеве сазнања суштине бића". Уједно, позитивизам има строго постављен систем вриједности, односно "скуп регула и критеријума људске спознаје", било да се ради о феноменолошким регулама, било о номиналистичким, било о регулама које оспоравају сазнајне вриједности вредносних судова и нормативних исказа, било о вјери у принципијелно *јединство научног метода*. Позитивизам рађа регуле "смислености и јасности", каже Колаковски; он економично резимира чињенице, чиме је наглашен контовски захтјев о утилитарности науке (што је у филозофском смислу сасвим спорна теза, јер свет постоји и мимо наше спознаје).

Не упуштајући се у обиље проблема које ово тематско поље нуди (посебно када се ради о духемовској подјели на "практична факта" и "теоријска факта"), закључили бисмо да је за нашу расправу најважније да укратко посветимо пажњу "критеријуму ефикасности" (који Колаковски назива "повећањем технолошке ефикасности"). Он постаје један од темеља науке о књижевности, с обзиром на то да је веома тешко

¹⁴ Миловић се доста ријетко позива на Богдана Поповића. Учинио је то свега неколико пута. Први пут се позвао на Поповићеву теорију ред-по-ред, а други пут у огледу *"Горски вијенац на македонском у препјеву Б. Конеског"* (1987). Из Поповићеве студије *"Преводи у стиху"* Миловић је за почетак издвојио три поповићевска захтјева за сваки успјели превод: "исти смисао текста" (1), "исти осећајни тон текста" (2) и "исту мелодију дикције" (3). У наведеном огледу Миловићу је, могуће, мање стало до тога да изложи сопствена становишта у теорији превођења, а више до описа рукописа и првог издања *Горског вијенца* (1847), односно до паралеле превода Б. Конеског са постојећим преводима на словенске и несловенске језике, чиме аналитичар демонстрира несвакидашњу упућеност у проблематику о којој расправља.

¹⁵ О елементима позитивизма у Миловићевом аналитичком систему, у мјери у којој постоји, може се судити на основу књиге Лешека Колаковског *Филозофија њоцијивизма* ("Просвета", Београд, 1972, превео и предговор написао Ристо Тумбић). Осим историјата идеја, о којима синтетично расправља Колаковски, нас највише интересује начин на који позитивизам *"ограђује"* цјелину нашег сазнања, јер је познато, као што тврди Хенрик Маркјевич у књизи *Наука о књижевности* ("Нолит", Београд, 1974), да ова наука показује амбиције да обједини "резултате свих начина сазнајног бављења књижевношћу".

направити прецизан каталог основа егзактности на којима почива ова наука. Највише пажње "критеријуму ефикасности", са разних тачака гледишта, посветили су водећи историчари књижевности почетком овог вијека, када се "историјска критика" афирмише као водећа дисциплина науке о књижевности. Она је чувала континуитет националног и наднационалног, културног и књижевног наслеђа и снажила енергију неопходну за испуњавање априорно утврђених циљева или система циљева.

При томе мислимо на Поповићеве књиге *Прељед српске књижевности* (1909) и *Југословенска књижевност као целина* (1924), као и Скерлићеву *Историју нове српске књижевности* (1914), која до данашњих дана не губи на актуелности. Парадигматске огледе "Историјске критике" представљају Поповићеве прилози - "Критика у српској књижевности" (1894), "О проучавању српске књижевности уопште" (1904) и "Млади Новаковић и рад на историји српске књижевности" (1921), као и Скерлићеве прилози - "Уништење естетике" и демократизација уметности" (1902), "Догматичка и импресионистичка критика" (1902), "Др Љубомир Недић (1902), "Србија, њена култура и њена књижевност (1910), "Лажни модернизам у српској књижевности" (1911) и "Научни метод књижевне историје од Жоржа Ренара".¹⁶

Истини за вољу, треба признати да Миловић своје учитеље и узоре не слиједи у свим појединостима. Он усваја само оне поступке који су одговарали његовој аналитичкој природи и које сматра суштинским. Док се Павле Поповић усмјерава према Сент-Беву, Миловић је много ближи Иполиту Тену, његовом "историјском методу", односно "историјском детерминизму". Са друге стране посматрано, Поповић при крају живота упозорава своје ученике и сљедбенике да не расипају енергију на безначајне појединости него да чувају новооткривену грађу за велике научне синтезе. Оне, синтезе, потврђују постојање "националне енергије", како се у то вријеме говорило, и битно повећавају "критеријум ефикасности", јер истовремено задовољавају и потребе времена и потребе књижевности.

Миловић, међутим, не тежи ка синтезама. Он стрпљиво, деценијама, мозаично дограђује невелик број тематских и проблемских поља ("поља духа"), као што су: открића историјских докумената о Црној

¹⁶ Предраг Палавистра приредио је књиге *Критички радови Јована Скерлића и Павле Поповића и историјска критика*, Институт за књижевност и уметност у Београду, књ. 9 и 11, 1977. и 1979, и написао занимљиве предговоре: "Критичка традиција Јована Скерлића" (стр. 7-41) и "Павле Поповић и историјска критика у српској књижевности" (стр. 7-46). На стр. 36 другог предговора Палавистра с правом тврди: "Захваљујући томе, историјска критика је у српској књижевности добила више сљедбеника него иједна друга критичка врста".

Гори и њеним владарима (владикама Петру I и Петру II Петровићу Његошу), о појединим писцима (Његошу, Гетеу, Змају), сигуран да ће се они природно и логички уклопити, како сâм каже у "Поговору" књизи *Пејтар II Пејровић Њеџош у свом времену* (1984), у "једну тематску цјелину која треба да покаже у правом свијетлу Његоша као човјека, Његоша као владара и његову државу, малену Црну Гору" (стр. 672). Отуда је у праву Чедо Вуковић када тврди да се у средишту Миловићевог аналитичког система (у мјери у којој постоји!) увијек налази тријада: *лик, средина, вријеме*, што се без тешкоћа уклапа у теовски схваћен детерминизам, лансоновски позитивизам, Гијоов витализам и Сент-Бегов биографизам. По Миловићевом мишљењу, изабрани историјски метод се успјешно супротставља "разорном релативизму данашњице" и бројним аналитичким експериментима који се често (можда и пречесто) смјењују без неких видних резултата, што се очитује недостатком ваљаног степена провјерљивости постигнутих резултата.¹⁷ Историјском критичару више је стало до *оџиса* него до *инџерџреџације*, јер је *оџис* егзактан (објективан) а *инџерџреџација* по правилу субјективна (те према томе подлијеже промјенама укуса времена).

У студији "Проучавање српске књижевности уопште" (1904), којом је инаугурисана "историјска критика" у нашем културном и књижевном простору, у синонимном значењу са "универзитетска критика" или "ерудитивна критика" дуги низ деценија потом, Поповић расправља о односу "критике текста", "критике укуса", "биографске критике", "компаративне критике" и синтетички замишљене "историјске критике", која природно почива на историзацији књижевности и науке о њој, за разлику, на примјер, од "нове критике", која почива на деисторизацији науке о књижевности. О односу историје и историје књижевности, као и о избору аналитичког метода у науци о књижевности, Поповић се децидно изјашњава:

"Испитивање књижевности почело се сматрати као део испитивања историје, историје у ширем смислу, историје људског духа уопште. Као год што је историја стала да гледа на велике догађаје само као на велике манифестације људског духа, његових разних стања и промена, и да та стања и промене његове у њима изучава, тако је и историја књижевности, и у истом циљу, узела гледати на књижевна дела као на

¹⁷ О Миловићевим књигама *Рукоџис "Горскоџ вијенца" Пејтра II Пејровића Њеџоша* (1982), *Сџазе ка Њеџошу* (1983) и *Пејтар II Пејровић Њеџош у свом времену* (1984) писали смо у огледу "Њеџош у свом и нашем времену", објављеном у нашој књизи студија и огледа *Дијалоџ с дјелом* (НИО "Побједа", Титоград, 1987, стр. 271-276), а о књизи *Јован Јовановић Змај и њемачка књижевностџ* (1986) у огледу "Допринос компаративном проучавању књижевности", објављеном у нашој књизи *Од ријечи до ријечи* (НИО "Универзитетска ријеч", Никшић, 1989, стр. 157-162).

још пуније и изразитије манифестације тога истог духа, и изучавати их баш с те стране. Сва су књижевна дела постала за њу најпре 'историјски документи', 'отисак нарави које их окружују', и 'обележје једнога стања духа'. Литерарна критика се због тога изменила, и од критике укуса постала историјска критика" (стр. 69).

Ово, сажето изложено мишљење досљедно ће бранити Јевто М. Миловић, јер оно представља концепт којим се историја и филологија међусобно испомажу (оне су једна другој помоћне науке у претходном вијеку), а то значи да је остао при чисто позитивистичком методу књижевне анализе, и то прије оном који историчари идеја називају "старим историзмом" (који су заступале Е. Ауербах и Л. Шпицер) него "новом историзму" (који су заступали Ч. Пирс и Ч. Морис). Ради се, дакле, о избору аналитичког метода који је већ у моменту избора био анахрон. Миловић, међутим, не показује никакво двоумљење око метода. Он је присталица позитивистичког мишљења по коме сваки историјски и историјскокњижевни факт већ сâм по себи представља "научно сазнање", те је природно што га је такво почетно одређење одвело до истинске апологије фактографије. Осим тога, Миловић је од Поповића усвојио још два најшире схваћена књижевно-научна одређења; "здрав суд" и "развијен укус", која је његов учитељ темељније образложио у прилогу о критичарском раду Андре Гавриловића, написаном при крају живота.

Један од посљедњих радова П. Поповића значајан је и стога што садржи општи поглед на све предности и ограничења "историјске критике", не само када су у питању водећи српски историчари књижевности (П. Поповић и Ј. Скерлић) него и сви други, који у мањој или већој мјери припадају овом аналитичком методу (Тихомир Остојић, Петар Колендић, Војислав М. Јовановић, Драгољуб Павловић, Ђорђе Сп. Радојичић, Младен Лесковац, Трифун Ђукић, Јевто М. Миловић и други),¹⁸ као и у југословенским књижевностима (Ф. Кидрич, Ф. Фанцев, Б. Водник, Д. Прохаска, М. Комбол, А. Слодњак, Х. Поленаковић, све до Антуна Барца), при чему не смијемо испустити из вида узоре које је Миловић имао у страним историчарима књижевности ове провенијен-

¹⁸ Посредно или непосредно, у мањој или већој мјери, Миловићевом историјском и историјскокњижевном методологијом бавили су се историчари, историчари књижевности и други аутори (Никола Рот, Нико С. Мартиновић, Ђоко Пејовић, Ристо Драгићевић, Душан Ј. Мартиновић, Мирослав Лукетић, Чедо Вуковић, Јован Чађеновић, Слободан Калезић, Миросав Бабовић, Коста Милутиновић, Миленко Мисаиловић, Драгомир Вујичић, Страхинја К. Костић и Томислав Бекић.

ције, као што су Ж. Ренар, Х. Тен, Г. Лансон, Ф. де Санктис и, нарочито, Вилхелм Шерер и његова *Историја њемачке књижевности* (1883).¹⁹

У оквирима "историјске критике" Миловић је у највећој могућој мјери користио предности "биографске критике", која му је омогућавала синхронијску реинкарнацију најситнијих појединости из пишевог живота, као и предности "компаративне критике", која му је омогућавала показивање ерудиције и акрибије, као и "радост открића". Изабраним моделима аналитичар се показује као пасионирани архивиста и библиограф, радознали истраживач који у сâм чин откривања нових докумената и грађе улаже максимум енергије. Стиче се утисак да је примарни задатак аналитичара оваквих одређења да открива и подастире научној и културној јавности низове открића, док је секундарни задатак да их елаборира, критички коментарише и мозаично сложи у нову, синтетичну слику о времену, средини, писцу и дјелу. Овакав, типично историографски и историјскокњижевни приступ омогућио је Миловићу да примијени метод који филозофи називају "обједињавањем свијета", односно обједињавањем исувише дисперзивних културних, историјских и књижевнонаучних факата. Пажљиви читалац ће примијетити да међу појединим порецима постоји хијерархијски однос. Миловић припада оном типу научника који се одредили су за слѣдећи хијерархијски поредак: 1. историјски, 2. друштвени, 3. културни и 4. књижевни поредак, по систему концентричних кругова.

Недостаци Миловићевог аналитичког метода, међутим, не састоје се толико у пласирању велике количине историјски и историјско-

¹⁹ У XIX вијеку, који се с правом назива "вијеком историографије", па и "књижевне историографије", највиши домет представљале су књиге Х. Тена *Histoire de la littérature anglaise* (1863-1864), F. de Sanctisa *Storia della letteratura italiana* (1870), В. Шерера *Geschichte der deutschen Literatur* (1883) и Г. Лансона *Histoire de la littérature française* (1884). У њима је посебно мјесто дато "духу времена" (*Zeitgeist*), "историји духа" (*Geistesgeschichte*) и "духу Епохе" (*Geist der Epoche*).

У својој *Историји* Вилхелм Шерер, наслѣдник Јакоба Грима и студент Франца Миклошича и Леополда Ранкеа, залагао се за непристрасне судове, за анализу која се заснива на резултатима природних наука, на егзактности која је примјеренија другим наукама, инсистирајући континуирано на *методу* и *чињеници*. О томе веома систематично пише Миљан Мојашевић у књизи о Јакобу Гриму и српској народној књижевности (1983), у одјелку "Грим и Шерер" (стр. 110-126):

"Позитивизам значи не само повезивање и историје књижевности, методолошки, за природне науке, него у многим погледу означава и демократизацију науке о књижевности, а нарочито њено ослобађање од романтичарске метафизике. Почети научног рада Вилхелма Шерера поклапају се некако са почецима позитивистичког деловања код Немаца" (стр. 125).

Занимљиво је напоменути да се у цитираној књизи Мојашевић петнаестак пута позвао на Миловићево радове из германистике, славистике и фолклористике.

књижевних, релевантних података, јер њих никада не може бити довољно, колико у начину њихове елаборације. Тим поводом би се, уликовским језиком речено, могло закључити да се Миловић више придржава "класично-нормативног модела" него неког од знатно модернизованих модела у другој половини нашега вијека: односно он се придржавао модела "статичко-нормативног тумачења свијета" на уштрб "динамичко-релативистичког". Примјетно је такође да Миловић упорно избјегава не само прихватање неке од нових аналитичких парадигми него се чак одбојно односи и према релативним иновацијама већ усвојеног аналитичког метода. То се, између осталог, види и по томе што остаје досљедно при основној премиси "историјске критике" - "критици извора и узора",²⁰ бранећи познато мишљење - "Али једини начин да се историографија излијечи јесте више историографије" (Ц. Хартман) - из књиге у књигу.

На крају, потребно је напоменути да Миловић припада оном реду научника који су дубоко вјеровали у континуитет културног, научног и књижевног развоја, кругу научника који су истински вјеровали у то да традиција континуирано траје, да дјелује и да се веома брзо обнавља. Судајући по овом глобалном опредјељењу, а тумачено модерно заснованом теоријом историје књижевности, за Миловића се може рећи да је усвојио два значајна опредјељења нове књижевне историографије, о којима надахнуто пише Улиг. Прво се односи на *палинггенезу* (препород сваке националне, па и наднационалне културе), а друго на *ананке* (вретено нужности).²¹ За нашу анализу нарочито је значајна прва категорија, јер она недвосмислено упућује на аподиктичку истину да су и историчар и историчар књижевности у основи *палинггенетичари*, јер посједују веома живу историјску свијест (*historical sense*) и јер човјека

²⁰ О тој проблематици упутно је видјети књиге Агнес Хелер *Теорија историје* (код нас преведена 1984), Петра Милосављевића *Методологија проучавања књижевности* (1985) и зборник радова *Interpretation and History* (1992). Једну од фундаменталних књига у овој области представља *Општа наука о књижевности* Макса Верлија, објављена у Берну, 1951. године.

²¹ Видјети нашу студију "О процесу палинггенезе у монографији *Преглед књижевног рада Црне Горе* Трифуна Ђукића (Прилог теорији историје књижевности)", објављену у часопису "Баштина", бр. 5, за 1994. године, који издаје Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана у Приштини.

Као и у другим прилозима (на примјер у књизи *Реторика човјечности*, 1993), и овдје смо разликовали категорију "историја књижевности", која је примјерена позитивистичком методу, од категорије "књижевна историја", у смислу у којем је употребљавана у француској науци о књижевности, која представља изразито модернизован метод и служи као други бинарне опозиције (први је посвећен спољашњем, а други дио унутрашњем приступу књижевном дјелу).

тумаче као историјско биће, разликујући "праву историчност" (eigentliche Geschichtlichkeit) од "неправе историчности" (uneigentliche Geschichtlichkeit).²² Стога се, без икаквог двоумљења, за неуморног прерадоца Јевта М. Миловића може рећи оно што је већ речено за његовог учитеља Павла Поповића: "Свој посао он је радио мајсторски и поштено, преданошћу човека који остварује своју вокацију и своју судбину."

Academician Radomir V. Ivanović

THE SCOPE OF SCIENTIFIC INTERESTS
(Historical and Historical-literary Method of Jevto M. Milović)

Summary

The first of the paper shows the scope of scientific interest of academician Jevto M. Milović, which he had been developing throughout almost six decades of scientific work (1934-1991). In general contemplation, these interests can firstly be boiled down to four comprehensive fields: history, German studies, Slavic studies and comparative study. Some of them can further be divided into a whole range of more specific fields and disciplines like: Yugoslav studies, Serbian studies, Slovenian studies, Croatian studies, archival studies, critics, polemics, psychological esthetics etc. In each of them Milović left an abundance of his judgments and opinions as well as newly discovered documents which he saved from oblivion and by publishing them (facsimiles) made them available to other scientists.

The second part of the paper shows some of Milović's global methodological commitments. The first of these refers to observance of the law of filiation since he found his models in German and Yugoslav theory of literature. As an advocate of "logical positivism", Milović formed his scientific principle under the influence of Vilhem Sherer and Pavle Popović who, as early as in 1904, inaugurated "historical critic" into our theory of literature. Apart from that, Milović assigned great importance to "biographical critic" and "comparative critic", although some of them had already been anachronous by the end of the first half of this century. Milović managed to overcome the crisis of historicism and the crisis of the history of literature by huge number of new

²² Против статичности метода историјске критике иступио је познати руски теоретичар и естетичар Н.М. Бахтин у: *К методологи литературоведения. Контекст 1974*, Москва 1975, одакле смо преузели епиграф овом раду (стр. 212).

documents and by new elaboration of these. In that way he enriched both national and international theory of literature (particularly in terms of Njegoš's studies) and fortifying the foundation of exactness.

Paying tribute to this tireless enthusiast would involve publishing of his comprehensive and invaluable legacy, which has already been prepared for printing and, subsequently, an objective assessment of all scientific achievements that he has made.